

NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova 1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_5B_06_Instituce, organizace, stát
TÉMA SADY:	Společenskovední seminář
ROČNÍK:	4. ročník, oktáva
DATUM VZNIKU:	Červenec 2013
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Instituce, organizace, stát

Anotace:

Výukový materiál je určen pro volitelný předmět společenskovední seminář ve 4. ročníku

Materiál obsahuje texty z učebnic určených převážně pro výuku na vysokých školách, jen výjimečně obsahuje jiné texty. Texty nemohou nahradit soustavný výklad dané problematiky, jejich funkce je motivační k dalšímu studiu zejména uvedených titulů. Zároveň je úloha textů inspirativní k frontálním diskusím a skupinovým debatám. Výše zmíněné inspiraci slouží otázky a úkoly.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, mohou si je převést do otevřeného formátu, opatřit poznámkami, napsat odpovědi. Rovněž během vyučovací hodiny lze texty promítnout dataprojektorem na plátno.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně (dvouhodinový seminář).

Přístup k internetu není bezpodmínečně nutný, jen některé úkoly odkazují na elektronické zdroje.

Jan Keller: Úvod do sociologie

Za instituci považujeme každý obecně praktikovaný způsob jednání sloužící naplnění určité reálné anebo fiktivní potřeby. Schopnost člověka institucionalizovat své jednání je základem kultury, neboť institucionalizované jednání je náhradou pudového jednání zvířat. Člověk se liší od zvířat v té míře, v jaké se jeho instituce liší od jejich pudů. Instituce a pudy jsou dva alternativní způsoby chování v komplexní realitě.

E. Durkheim, jenž byl zároveň sociologem i etnologem a kulturním antropologem, považuje zkoumání institucí za hlavní předmět sociologie. Analýza kulturně ustavených a kulturně předávaných způsobů jednání může, podle jeho mínění, zajistit sociologii míru objektivitu nedosažitelnou při zkoumání průběhu individuálních jednání.

V dlouhé řadě definic instituce vystupují nejčastěji dva typy, které lze označit jako funkcionální a antropologický. Funkcionální přístup považuje instituce za mechanismy funkční z hlediska uspokojení určité potřeby společnosti. Takto chápal instituce například již H. Spencer. Podobně C. H. Cooley vymezuje instituce jako komplex norem ustavených společností a umožňující jí regularizovaným způsobem naplňovat její základní potřeby. Tento přístup omezuje instituce v podstatě na schválené a sankcionované chování. Je vhodný pro popis institucí typu manželství, příbuzenství, školství, přátelství apod. Stěží však zdůvodňuje společenskými potřebami existenci institucí jako je úplatkářství, nevěra, klientelismus aj. Další jeho nevýhodou je tendence usuzovat z určité instituce na potřebu, která ji vyvolává, jako je tomu např. v případě válčení, korupce apod. Jemnější verzi funkcionálního přístupu nalezneme u B. Malinowského, podle něhož jsou instituce organizovanými systémy lidského chování, které tvoří relativně trvalé a nezávislé základní prvky každé kultury. Jejich obsahem je kooperativní činnost, která uspokojuje určitou potřebu.

Instituce představují ustavené způsoby jednání, standardizované způsoby řešení problémů členů určité kultury či společnosti. Protože každá společnost se setkává s obdobnými sériemi problémů, lze existující instituce seřadit do několika hlavních „tematických“ skupin. Instituce rodiny souvisejí s potřebou kulturní regulace udržování rodu, kooperace v rámci primárních skupin i mezi nimi (instituce sňatku). Ekonomické instituce kulturně regulují aktivity umožňující přežití v přírodním prostředí. Určují, jak se v dané kultuře zhotovují a jak se rozdělují prostředky nezbytné k přežití či zajišťující různou úroveň blahobytu. Politické instituce odpovídají potřebě regulace veřejného života a jeho kontroly, ať již všemi členy společnosti (hypotetický případ), či jejich částí (běžná praxe). Náboženské instituce odpovídají na specificky lidskou potřebu zasazení vlastní existence do kosmického řádu dění, posilují pocit ontologické jistoty. Ve svém souhrnu tedy kulturní instituce vymezují způsoby jednání, které chrání skupinu před fyzickým zánikem, bídou, před vnější i vnitřní agresí, před ztrátou pocitu smysluplnosti takto mnohostranně zajišťované existence.

S vývojem společnosti dochází k institucionalizaci nových sektorů jednání (např. vznik nových specializovaných vzdělávacích institucí namísto pouhé

socializace nápodobou), či naopak dezinstytucionalizací jiných sektorů (např. souvisejících s provozováním magie a kouzelnictví).

Jednotlivé instituce dané kultury spolu nesouvisí. Neexistuje žádná logická vazba mezi způsobem dvoření a namlouvání, charakterem slavení svátků, způsobem fungování úřadů a pravidly souboje. Naopak požadavky jedné instituce mohou být v rozporu s požadavky jiné (např. instituce trhu a instituce nezištného přátelství, instituce demokracie a klientelismus). Každá kultura má však tendenci považovat své vlastní instituce nejen za perfektně slučitelné, ale dokonce za jediné správné způsoby jednání. Jejich systém uměle racionalizuje a ostatní kultury posuzuje z hlediska svých idealizovaných představ o kultuře vlastní - etnocentrismus. Tímto způsobem vznikají kulturní komunikační bariéry, které brání porozumění mezi různými kulturami.

Jednoznačně bývají instituce vymezeny proti organizacím. Rodiče, vysoké školství, bankovníctví jsou instituce. Konkrétní rodina, univerzita, banka jsou organizace. Člověk bývá členem nejedné organizace, nemůže však být členem ani jediné instituce. Instituce je způsob, jak se co dělá. Organizace je tvořena lidmi, kteří něco určitým způsobem dělají. Instituce je popis činnosti, který musí znát ten, kdo chce v dané kultuře koexistovat s druhými lidmi. Poznat cizí kulturu znamená zjistit, jak fungují její instituce.

Jestliže instituce definujeme jako způsoby řešení problémů přežití, pak organizace představují typ vztahů, které se mezi lidmi ustavují v průběhu řešení těchto problémů. V nejširším smyslu je organizace podmnožinou instituce, neboť způsob, jakým se lidé organizují, je jen součástí způsobu, jakým řeší své problémy (např. samo organizační uspořádání klientského vztahu je podstatným prvkem klientely jako instituce). Zpravidla jsou však organizace chápány v méně obecném smyslu jako konkrétní podoba určitého sociálního útvaru (škola jako organizace instituce vzdělávání, banka jako organizace instituce finančnictví, armáda jako organizace instituce legalizovaného zabíjení, hotel jako jedna z organizací spjatých s institucí cestování).

Instituce je způsob, jakým lidé v dané kultuře dělají určitou věc. Organizace je způsob, jímž přitom koordinují svoji aktivitu, neboť málokterou věc dělá člověk izolovaně, bez spojení s druhými lidmi. Výkon instituce zpravidla přímo předpokládá určitou formu kooperace. Každá forma kooperace přitom generuje jistý typ mocenských vztahů. Každá organizace je tedy určitým vzorcem uspořádání moci mezi lidmi. Jinými slovy, žádná organizace není mocensky neutrální, každá uspořádává moc pouze jiným způsobem.

Roman David: Politologie; základy společenských věd

Funkce státu

Každá organizace sleduje nějaký cíl, kterého se snaží dosáhnout v rámci určitých pravidel. Cílem státu je vykonávat svěřené funkce na pozadí právního řádu.

Stát jako hlavní nástroj společnosti plní několik funkcí. Ty bývají rozdělovány na vnitřní a vnější.

Ze svých vnitřních povinností by měl stát především garantovat základní práva a svobody občanů, zachovávat vnitřní řád a spravedlnost. Dále by měl přebírat

funkce, které společnost z nejrůznějších důvodů není schopna sama zastat. V moderních demokraciích je velice diskutovanou oblastí podíl státu na řešení problémů ekonomiky, školství, zdravotnictví, sociálního zabezpečení, případně i kultury. Obecně platí, že čím má stát více funkcí, tím více roste počet státních zásahů a tím více bývají omezovány svobody člověka, což platí i naopak. Občané často stojí před volbou: více svobody, nebo více pohodlí. Posílení či snížení vlivu státu ve společnosti se proto stalo jedním z ohnisek střetu zájmů mezi politickými stranami.

Vnější funkcí státu rozumíme především požadavek, aby se stát angažoval při naplňování světového míru, mezinárodní bezpečnosti, vzájemné spolupráce a v případě potřeby i pomoci. Kromě toho by stát měl umožnit, na základě dohod a smluv s ostatními státy, svým občanům (osobám) využívat výhod takové spolupráce na poli ekonomiky, kultury, vzdělávání, cestovního ruchu apod. Funkcí vnější a zároveň vnitřní je funkce obranná - zabezpečení ochrany územní celistvosti před vnějším nepřítelem.

Nicméně zmíněné funkce se týkají především států demokratických. V mnoha zemích bývají opratě státu v rukách určité, více či méně početné skupiny osob, která si stát přizpůsobí jako prostředek k udržení své vlády.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Vysvětlete na několika příkladech, jak kulturní instituce nahrazují pudové chování.
2. Vypište všechny instituce, které uvádí Keller, a zkuste je roztrždit podle zvoleného klíče.
3. Které z uvedených institucí považujete za dysfunkční a proč?
4. Novináři často zaměňují pojmy instituce a organizace. Vysvětlete rozdíl.
5. Co je stát? Které funkce státu uvádí Roman David?

Zdroje:

DAVID, R. *Politologie; základy společenských věd*. 1. vyd. Olomouc: FIN, 1995, ISBN 80-7182-011-3, str. 62 - 63

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 4. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, ISBN 80-85850-25-7, str. 67 - 68